

5. *Formation of a specialist in harmony with human values depends on the level of assimilation of basic humanistic ones. This regularity is conditioned by the axiological approach to the selection of the content of higher education, which needs to increase the status of humanitarian subjects, in particular professional ethics, their renewal, liberation from schematics, revealing their spirituality and universal values.*

Key words: *social worker, professional ethics, educational process, methodological approach, humanistic approach, deontological approach, axiological approach.*

УДК 37.04:340.6

Лариса Зуєва

Одеський національний політехнічний університет

ORCID ID 0000-0001-5092-3012

DOI 10.24139/2312-5993/2017.09/052-067

ЦІЛЬОВА ПРОГРАМА ПРОФЕСІЙНО-ПЕДАГОГІЧНОГО ВІДБОРУ СУДДІВ-ВИКЛАДАЧІВ – ФАКТОР РЕЗУЛЬТАТИВНОСТІ ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНОЇ ПІДГОТОВКИ ПРОФЕСІЙНИХ СУДДІВ У СИСТЕМІ СУДДІВСЬКОЇ ОСВІТИ УКРАЇНИ

У статті розкрито значення освіти професійних суддів як одного з найбільш важливих критеріїв створення чесної, прозорої та ефективною судової влади й відображено важливу роль співпраці Національної школи суддів та канадського проекту «Освіта суддів – для економічного розвитку».

Суддя всіма своїми діями зобов'язаний підвищувати авторитет судової влади, зміцнювати віру громадян у чесність, незалежність, неупередженість та справедливість суду. Внутрішнє переконання судді – це чітко обґрунтована впевненість, яка спирається на достовірно встановлені факти об'єктивної дійсності й заснована на всебічному і глибокому дослідженні всіх обставин справи. Автором висвітлені проблемні питання щодо використання інтерактивних технік при навчанні дорослих у системі суддівської освіти та доводиться важлива роль викладача у процесі формування свідомості суддів та розуміння важливої ролі судової гілки влади в побудові демократичної суспільства.

Ключові слова: *суд, суддівська освіта, саморегуляція, педагогіка майстерність, психолого-педагогічні техніки, рефлексія, професійний суддя, інтерактивне навчання, тренінг, дистанційне навчання, цільова програма.*

Постановка проблеми. Будь-яка професійна діяльність повинна здійснюватися на основі тих етичних принципів, які сформувалися в суспільстві й цінуються в ньому. Суддя повинен бути не тільки професіоналом, знавцем права, а, насамперед, порядною, високоморальною людиною, дотримуватися норм етики не тільки в залі судового засідання, а й за його межами, бути вихованою та інтелігентною людиною. Суддя всіма своїми діями зобов'язаний підвищувати авторитет судової влади, зміцнювати віру громадян у чесність, незалежність, неупередженість та справедливість суду. Внутрішнє

переконання судді – це чітко обґрунтована впевненість, яка спирається на достовірно встановлені факти об'єктивної дійсності й заснована на всебічному і глибокому дослідженні всіх обставин справи. Внутрішнє переконання у своєму завершеному вигляді утворюється лише тоді, коли всі обставини справи досліджені повністю й усебічно, а всі наявні докази перевірені ретельно та об'єктивно, і в суду не буде жодних сумнівів у правильності й обґрунтованості своїх висновків. Внутрішнє переконання судді формується під час судового провадження у процесі з'ясування ним усіх фактів і обставин, їх осмислення й оцінки, а також виявлення між ними певних зв'язків та закономірностей.

Аналіз актуальних досліджень. Науковцями встановлено, що взагалі діяльність судді-викладача характеризується педагогічною доцільністю за спрямованістю, індивідуально-творчим характером за змістом і оптимальністю за вибором засобів [1]. У викладацькій діяльності розвивається й реалізується педагогічна майстерність судді, яку структурно визначають такі складові: педагогічна спрямованість особистості, професійне знання, здібності до педагогічної діяльності, педагогічна техніка.

У нашому розумінні здібності до педагогічної діяльності є нічим іншим, як відбуванням педагогічної дії зі специфічним перебігом психологічних процесів, які сприяють успіху судді у викладацькій роботі [2]. Конкретизовано провідні здібності до педагогічної діяльності, а саме комунікативні (повага до людей, доброзичливість); перцептивні (професійна передбачуваність, емпатія, педагогічна інтуїція); динамічні (здатність до вольового впливу і логічного переконання); емоційно-почуттєві (здатність володіти собою й вибудовувати педагогічну дію на позитивних почуттях); оптимістичного прогнозування.

Мета статті обґрунтування необхідності запровадження в навчальні програми Національної школи суддів цільової програми професійно-педагогічного відбору суддів-викладачів як головного фактору результативності психолого-педагогічної підготовки професійних суддів у системі суддівської освіти України.

Виклад основного матеріалу. Педагогічна майстерність базується на гуманістичній позиції судді-викладача у спілкуванні, у створенні середовища співробітництва і взаємоповаги. Формування й розвиток елементів педагогічної майстерності на занятті, образно кажучи, є осягненням «граматики педагогічної дії». Заняття допомагають суддям активізувати пізнавальну діяльність, використовувати різні засоби навчання, а також осмислювати окремі методичні прийоми й усвідомлювати їх місце і значення у структурі педагогічної діяльності. Від уміння керувати собою, культури педагогічного спілкування до майстерності співробітництва на занятті – така логіка курсу.

Освоєння елементів театральної педагогіки допомагає судді-викладачу пізнати самого себе, контролювати свої фізичні і психічні стани, домагаючись їх єдності [3]. Наука «володіти собою» формує професійні вміння, навички і звички, зумовлює вияв творчої емоційно-почуттєвої природи судді-викладача. На заняття з техніки мовлення, мімічної і пантомімічної виразності для суддів-викладачів можна навіть запрошувати професійних акторів і викладачів вокалу. Активні форми навчання (мікровикладання, гра) включають у роботу «внутрішні психологічні стани» суддів. Засоби активно-соціального навчання спрямовані на те, щоб допомогти суддям-викладачам аналізувати свої дії і реакції.

Методи дослідження. Схарактеризуємо більш докладно ресурси та принципи викладання навчального курсу «Основи педагогічної майстерності судді» для суддів-викладачів. Йдеться зокрема про сукупність вихідних положень:

1) педагогічна майстерність є умовою й засобом реалізації особистості судді-викладача, його педагогічно-творчого потенціалу;

2) послідовність педагогічних дій, поетапне оволодіння окремими прийомами шляхом різних видів тренінгу, зокрема психофізичного й педагогічного (уміння організувати початковий етап спілкування, володіти технікою встановлення контакту, здатністю робити інформацію наочною, правильно розподіляти і концентрувати увагу тощо). Відпрацьовується методична майстерність судді-викладача (уміння мотивувати важливість матеріалу на занятті, користуватися методикою контактної взаємодії, аналізувати педагогічне спілкування);

3) взаємозв'язок вправ для розвитку педагогічної техніки з творчим моделюванням педагогічної діяльності. Кожне заняття тріадне. Опановуються теоретичні знання, пропонується система вправ для формування окремих прийомів педагогічної дії і, нарешті, ядро заняття – мікровикладання: суддя-викладач опановує пропоновані обставини того чи іншого елемента заняття;

4) відкритий аналіз. Розвиток педагогічних умінь і контроль за їх сформованістю. Суддя-викладач аналізує свій вплив на суддів-слухачів в усвідомленій і неконтрольованій сферах. Допомагаючи оволодіти технологією педагогічної діяльності, заняття формують у суддів навички контакту з аудиторією в мікровикладанні, діловій грі, самоаналізі та аналізуванні з боку групи.

Проведена нами дослідницька робота підтвердила, що в межах курсу «Основи педагогічної майстерності судді» доцільно покладати підвищені вимоги до суддів-викладачів. Вони повинні поглибити знання з фізіології вищої нервової діяльності, психології, педагогіки, психотерапії, театральної педагогіки, володіти техніками педагогічного спілкування, ораторським мистецтвом. Для відтворення духовної традиції, що

стверджує добро і справедливість, чи, кажучи інакше, для розвитку гармонійної особистості передусім необхідні не інструкції, нехай і найдосконаліші, а справжні люди, здатні боротися за ідеали й ними жити. Цього вчив і так жив автор «Педагогічної поеми» А. С. Макаренка [4]. Тому, навчаючи педагогічній майстерності суддів-викладачів, НШСУ вирішує і завдання забезпечення підготовки висококваліфікованих кадрів для судової системи взагалі і здійснює науково-дослідну діяльність щодо підвищення професійного рівня суддів-викладачів зокрема.

Основні підходи до наукового обґрунтування професійно-педагогічного відбору суддів для психолого-педагогічної підготовки суддів у системі суддівської освіти в Україні передусім відповідають на питання: «Як знайти суддю, який спроможний ефективно і професійно-педагогічно вчити суддів?»

Необхідними є параметри, критерії профпридатності суддів до викладацької діяльності й методика їх використання. Відділення НШСУ, знаючи потребу в кадрах, добирають контингент серед суддів свого регіону. Ці судді можуть також одержати характеристики-рекомендації зі своїх судів. Чи можна довіряти таким рекомендаціям? Актуалізується аналогія: якщо відбір продиктований недовір'ям до оцінок колег, то порушується сенс самої тези «судді навчають суддів». Досвід показує, що характеристику-рекомендацію варто «олюднити», бо праця судді-викладача і є позитивним «олюдненням» його професійного досвіду.

Попередня співбесіда судді з експертами основним завданням має з'ясувати його особистісні характеристики: загальну культуру, світогляд, моральність, характер, не тільки професійні знання, а також практичні педагогічні навички, орієнтацію у сфері педагогіки, психології, фізіології тощо. До уваги беруться також культура мови й мовлення, дикція, комунікативні і організаторські вміння, зовнішній вигляд тощо. У складі комісії – директор відділення, педагог, психолог, методист, судді-викладачі, що вже мають досвід такої роботи. Вони збираються всі разом не для того, щоб «завалити» суддю як викладача – їм належить відкрити його позитиви, передусім природні педагогічні обдарування й досягнення.

У доброзичливій атмосфері подолати хвилювання не важко. Та й чітко визначеного списку питань тут бути не може. Однак єдність слова і спрямованість судді до педагогічної дії постає виразно й рельєфно перед усіма присутніми в аудиторії. Висновки експертів – дружня порада «обирати роль судді-викладача чи ще попрацювати над собою». Така порада, звісно, юридичної сили не має, але чимало суддів мають до неї прислухатися і прийняти рішення щодо подальшого тестування на наявність педагогічних здібностей. Для вибіркової комісії важливо подолати суб'єктивізм (експерти – різні люди, критерії їхніх оцінок розпливчасті, оцінної шкали з чіткою градацією поки що немає). Але вихід є, можна відразу звернутися до

об'єктивних тестових методів дослідження особистості. До того ж, психодіагностика може передувати висновкам експертної комісії. Так, у нашому досвіді, суддям, які жадають займатися психолого-педагогічною підготовкою суддів, пропонується своєрідний тест-оцінка їх педагогічних спроможностей «Емоційно-почуттєва сфера особистості судді та її використання в розвитку педагогічних здібностей судді-викладача».

Принципи психодіагностики дозволяють «об'єднати» погляди сучасних науковців на особистість судді, фахівців із психодіагностики, членів експертної комісії. Ми дійшли висновку про базове значення, зокрема таких основних принципів психодіагностики особистості при відборі суддів на викладацьку діяльність: гармонія, незалежні експерти, комплексність і лонгітюдність. Розглянемо ці принципи більш детально.

Принцип гармонії. Потребує аналізу особистості в цілому, а потім її складових характеристик. Він ґрунтується на моністичній концепції багатовимірного розвитку особистості. Користуючись методом сходження від абстрактного до конкретного, відбувається розгалуження особистості на багато якостей, параметрів, характеристик із конкретизацією потребнісно-вольової та емоційно-почуттєвої сфер.

Досвід переживання емоційного ставлення: позитивне – почуття прекрасного й піднесеного; негативне – почуття потворного й низького; амбівалентне – почуття трагічного і комічного.

Зміст активності: предметно-продуктивне перетворення (праця), інша людина (спілкування), функціонування (гра, ритуал), «я – сам» (самодіяльність).

Рівень засвоєння: присвоєння, репродуктивне відтворення, творче (продуктивне) відтворення діяльності.

Форма освоєння: матеріальна (наочно-дійова), перцептивна (наочно-образна), мовно-мисленнєва (розумова, інтуїтивна).

Конкретизація вказаних інваріантів розвитку діяльності особистості дозволяє практично «дійти» до кожної людини, ураховуючи її унікальність. Своєрідне поєднання параметрів цих варіантів і дає цілісне уявлення про будь-яку особистість. На його основі можна діагностувати її особливості, наприклад, знання і вміння, рівень педагогічної майстерності суддів-викладачів.

Принцип незалежних експертів полягає в тому, що характеристику особистості складають декілька незалежних дослідників. Підкреслимо: діагностуючи, незалежні експерти мають виходити з єдиної концепції особистості й користуватися одним і тим самим набором характеристик.

Принцип комплексності психодіагностики. Саме визначення передбачає комплексний метод дослідження. Для відбору конкретних методик може використовуватися системно-діяльнісний критеріальний підхід.

Для класифікації методик згідно з визначеними інваріантами у структурі особистості нами виокремлено ті самі п'ять основ: мотиваційно-емоційну – для чого обстежується особистість; предметну – що досліджується; за рівнем – як досліджується; за формою – у якій формі; за етапами взаємодії дослідника з досліджуваним – часовий аспект.

Природний експеримент, включене педагогічне спостереження, бесіда, фіксована установка й формувальний експеримент є найоб'єктивнішими і найнадійнішими методами сучасної психології. Перспективним напрямом розвитку психодіагностики є експрес-формувальна діагностика, яка дозволяє оцінити наявний рівень здібностей із обґрунтуванням прогнозу їх розвитку.

Принцип лонгітюдності (тривалості в часі) передбачає послідовну систематичну психодіагностику суддів. Реалізація цього принципу підвищує надійність дослідження, а також дозволяє керувати динамікою розвитку особистості в її професійному становленні й розвитку. У такий спосіб реалізація вказаних принципів, дійсно, дає змогу значно підвищити надійність, валідність і прогностичність психодіагностики, а також відібрати найбільш ефективні форми й методи навчальної роботи з суддями-викладачами.

Вважається, що спеціальна система відбору ефективна за конкурсу не нижче п'яти претендентів на одне місце. Однак, для низки професій (особливо унікальних) відбір практикується незалежно від чисельності кандидатів. Вважаємо, що відбір суддів для проведення психолого-педагогічної підготовки суддів у систем суддівської освіти є вкрай необхідний.

По-перше, психолого-педагогічна підготовка суддів у систем суддівської освіти є соціально значущою й соціально відповідальною. По-друге, метою психолого-педагогічної діагностики є не стільки «відсів», скільки власне діагностика всіх чеснот і недоліків особистості судді як педагога. Психолого-педагогічна діагностика уточнює й доповнює його портрет. Він є вихідним пунктом у цілеспрямованій роботі щодо подальшого розвитку педагогічної майстерності судді-викладача. При цьому важливо дотримуватися принципів психодіагностики особистості, запропонованих нами в теоретичному їх осмисленні.

Ми розуміли, що педагогічний досвід не приходить сам собою. Потрібна відповідна особиста практика. А для її успішності суддя має усвідомити основи педагогіки. Його потрібно збагатити психолого-педагогічними ідеями, методиками. Інакше викладацька діяльність не підніметься до рівня педагогічної творчості. Але уявлення про педагогіку і психологію самі собою не підвищують рівня педагогічної майстерності. Чи теорія передує практиці, чи практика теорії – на це запитання однозначно не відповісти. В одному випадку педагогічна практика передує вивченню теорії, у другому – практичні знання включаються в заняття, нарешті, лекція практикою закінчується. Епізодичний зв'язок теорії з практикою,

спостереження (навіть і постійні) судді-викладачу не допоможе. Тільки безпосередня робота в аудиторії – ось єдиний і оптимальний шлях становлення судді-викладача як педагога-майстра.

Оте, дослідно-експериментальна робота довела, що всі типові помилки викладачів-початківців можуть бути виправлені тільки завдяки цілеспрямованій практико-орієнтованій діяльності. Йдеться, зокрема, про такі найпоширеніші помилки, як невміння щиро спілкуватися з суддями-слухачами; стримуватися/проявляти гнів; побороти невпевненість перед професійною аудиторією; надмірне хвилювання з приводу недосконалості своєї промови; прояв зайвої суворості; страх доброзичливого тону; мова скоромовкою; метушня біля дошки/фліпчату; надмірна жестикуляція або ступор; монотонність, неяскравість мови; недоліки дикції тощо.

Вивчення особливостей навчальної діяльності суддями-викладачами. Відповідно до виробленого дослідницького задуму, нами стимулювалась аналітична робота суддів. Зокрема проводити багатоступеневий аналіз заняття з психолого-педагогічної підготовки: спочатку – психологічний, потім – педагогічний, далі – методичний і тільки після цього – загальний. Аналіз заняття є важливим розділом підготовки й удосконалення роботи суддів-викладачів. Це складна взаємодія учасників навчального процесу: судді-викладача та суддів-слухачів. Тому судді-викладачі навчаються аналізувати заняття за відповідною схемою. У ній передбачено послідовність аналізу заняття і його компонентів.

Як показує досвід, судді-викладачі, аналізуючи заняття, не завжди повного мірою використовують знання з психології і педагогіки. Але ці труднощі можна подолати. Згідно із розробленими нами рекомендаціями, професійні судді вчаться розмежовувати тимчасові і хронічні труднощі психологічного, педагогічного, організаційного цілеспрямування. Аналіз як власних, так і взаємовідвідуваних занять допомагає суддям-викладачам передбачати й долати можливі труднощі, вчитися аналізувати свою поведінку, вчинки та характер суддів, а також набувати впевненості в аудиторії. Починаючи з умотивованих моментів розпорядку дня і самоконтролю, ми також звертаємо увагу й на психологічний самоаналіз, аутотренінг.

Суддям-викладачам украй необхідне бути позитивно налаштованими і емоційно відчувати процес навчання. Чи вміє суддя-викладач це робити? Тим часом гармонія особистості – це вміння жити у злагоді з собою і зі світом. У злагоді зі світом... Розпочинаючи з курсу педагогічної майстерності для суддів-викладачів ті, хто достатньо його опанував, погодиться: курс значно допомагає реалізувати ідеї педагогіки співробітництва.

У курсі – значний обсяг практичних занять, передусім таких, які й пропонує педагогіка співробітництва. Це вміння вчити без примусу, розвивати моральний обов'язок і відповідальність самонавчання, самопоступу у формуванні добра й толерантності в міжлюдських стосунках.

Постає питання, що залишається в пам'яті суддів-слухачів після проходження навчання в системі суддівської освіти? Власне, знання та навички, і одержується сертифікат. Але чи розвивається професійна «Я-концепція» судді, яка й визначає самостійність в основних видах пізнання та життєдіяльності, можливість швидко і продуктивно набувати навички й уміння використовувати одержані знання, зумовлює морально-етичні орієнтації? Розвиток здорової самопереконаності вимагає передусім довіри до власного життєвого досвіду суддів-слухачів, яким би скромним він не був, поваги до своїх реальних почуттів.

Ми приймаємо позицію тих науковців, які стверджують: особистісний смисл і позитивна роль педагогічного таланту судді полягає в тому, що завдяки йому утримуються сигнали про реальні взаємовідносини особистості з довкіллям, суддів – слухачів і судді-викладача.

Як відомо, на питання «що ж таке педагогічний талант судді?» у психолого-педагогічних дослідженнях задовільної відповіді не знаходимо. Натомість, на наше переконання, чи не найповніше й найцікавіше талант визначає К. С. Станіславський: «Талант – це щаслива комбінація багатьох творчих здібностей людини в поєднанні з творчою волею». Далі він перелічує творчі здібності: спостережливість, вразливість, афективна пам'ять, темперамент, фантазія, внутрішній і зовнішній вплив, здатність до перевтілення, смак, розум, відчуття внутрішнього та зовнішнього ритму й темпу, музикальність, широсердність, гармонійність, безпосередність, самовладання, винахідливість, сценічність тощо. І додає: «Потрібні виразні дані, щоб втілювати набутки таланту: тобто гарний голос, виразні очі, обличчя, міміка, лінії тіла, пластика тощо» [5, С. 194–195].

Безумовно, ці властивості необхідні не лише актору, а й судді-викладачу – основній дійовій особі у своєрідному театрі одного актора. Суттєвим є таке зауваження: брак бодай однієї з перелічених здібностей зменшить педагогічну впливовість [6]. Дійсно, педагогічна робота судді є справжнім мистецтвом, за допомогою якого вдається «входити» у внутрішній світ суддів-слухачів і переживати з ними катарсичні стани, збудники й зумовлювачі оптимізму в нелегкій суддівській діяльності. Збагнувши змістову сутність катарсису і судді-слухачі зможуть ним користуватися як винятково потужним засобом впливу, знімаючи зайву емоційну напругу.

Взагалі, у педагогічній дії є два рівнозначні суб'єкти за змістовою сутністю – Людина і Людина. Вони мають створювати один одному відчуття спокою, рівноваги, благополуччя, щастя. Як це зробити, має знати, передусім, викладач. Він має навчити цьому незалежно від предмета викладання. Таким чином, по-новому слід оцінювати таке зауваження І. А. Зязюна: «Навчати ненав'язливо, нетенденційно, мимовільно. Навчати своєю Поведінкою, своїм Статусом, своїми Знаннями, своєю Людяністю, своєю Свободою, своєю Любов'ю, своїм Щастям, своїм Талантом.» [7, с. 65].

Отже, дбаючи про вдосконалення психологічно-педагогічної підготовки професійних суддів доцільно задіяти ресурси морально-етичної домінанти соціального аспекту їх діяльності.

Крім того, поведінка, вигляд судді повинні бути такими, щоб він одразу викликав до себе повагу, щоб у всіх присутніх створювалося переконання в його правоті, здатності, умінні вирішувати складні справи, вирішувати долі людей. В умінні виявляти ці якості полягає одна зі специфічних особливостей комунікативних властивостей особистості судді.

Головне в комунікативних властивостях особистості судді – не прагнення бути приємним у спілкуванні, а вміння своїм виглядом і діями показати здатність, бажання досконало розібратися в усіх обставинах даної справи. Саме це зумовлює повагу до судді й до правосуддя в цілому, є стимулом для всіх учасників процесу ретельно, докладно викладати факти, власну оцінку, своє розуміння тих чи інших фактів. У комунікативних якостях судді мають бути відсутні надмірна жестикуляція, дратівливість, брутальність, глузування, зайва повчальність. Суддя обов'язково повинен володіти такими якостями, як тактовність, увічливість, стриманість у манерах поведінки, емоціях, мові.

Усі професійні судді для суспільства вагомі. Але суддю-викладача в загальний ряд не поставиш – від нього і лише від нього залежить моральна і професійна спроможність і судді окружного суду, і судді місцевого, і призначеного на посаду вперше, і безстроково. Якщо зустрічаються невинні судді, а ще набагато гірше – безвідповідальні, то причину шукати, передусім, слід у їх професійному відборі і професійній підготовці.

Одержуючи юридичну освіту, майбутній суддя вивчає багато навчальних дисциплін, натомість занять із духовності й моральності не відвідує, бо їх засвоєння програмою непередбачено. Але чи означає це, що кожне заняття несе моральний заряд з плюсом чи мінусом, позитивом чи негативом? Переживаний момент допомагає заново осмислити, здавалося б, непохитний постулат, зокрема й пов'язаний із підготовкою професійних суддів.

Суддя-викладач покликаний виконувати масштабні завдання. Адже сама система суддівської освіти зацікавлена не тільки у збільшенні чисельності суддів-слухачів, а й у високому рівні їх професійної підготовки, підвищенні кваліфікації, громадянської самосвідомості, умінні самотійно, творчо мислити, правильно оцінювати ситуацію і брати на себе відповідальність за результати діяльності. Допомога суддям у їх гармонійному саморозвиткові як особистостей-професіоналів достатньою мірою залежить від професійних і педагогічних здібностей суддів-викладачів, ранньому їх вияву й підготовці до рівня високої педагогічної майстерності. Тому зрозумілий інтерес до особистості судді-викладача як об'єкта наукового дослідження з боку філософії, соціології, психології, педагогіки та інших наук.

Соціальна позиція судді-викладача зумовлена ставленням до нього у професійному середовищі взагалі і кожного його представника зокрема. Це, власне, є його (судді-викладача) соціальний статус як судді-наставника, який виникає не стихійно, не автоматично і залежить не лише від власного бажання, а й від професійно-особистісних можливостей розвивати власні педагогічні здібності. Зрозуміло, що підготовка суддів-викладачів до виконання такого високого соціального призначення – складний об'єкт соціально-педагогічного управління, який потребує поетапного вирішення.

Розроблена нами експериментальна програма базується на досвіді науково обґрунтованого відбору педагогічно обдарованих суддів до викладацької діяльності для задоволення потреб системи суддівської освіти України в педагогічних кадрах. Орієнтація навчально-виховного процесу на «кінцевий результат», а не на процес заради процесу, ставить підвищені вимоги до рівня психодіагностики особистості суддів, які виявляють бажання викладати. Тим часом, існуюча практика повної відсутності психодіагностики або тільки оцінювання переважно інтелектуальної сфери, на кшталт «Я цю тему знаю, я розповім», хвилює на односторонність.

Ми виходили з того, що орієнтація суддів на педагогічну діяльність, зокрема в аспекті психолого-педагогічної підготовки суддів, передбачає спочатку детальне ознайомлення зі змістом та формами викладацької діяльності, пізнання сутності й особливостей педагогічної діяльності суддів-викладачів, а потім – із формуванням, розвитком та саморозвитком у них необхідних особистісних якостей, без яких результативна праця педагога унеможлиблюється: пізнання суддею власної особистості як інструменту рефлексивного керування поведінкою й діяльністю інших, освоєння технік управління педагогічною взаємодією при організації навчального процесу в аудиторії слухачів з вищою юридичною освітою.

Сама по собі установка судді на виконання ролі педагога визначає якість його викладацької діяльності, тобто розвиток майстерності (предметної й фахової), а рівень освіченості і вихованості, характер взаємовідносин із аудиторією суддів дозволяють із достатньою ймовірністю прогнозувати поведінку та результативність педагогічної праці. І, навпаки, якщо громадянська позиція людини, що претендує на посаду судді-викладача, ще не визначилася, залежно від тієї чи іншої ситуації в її поглядах і поведінці можливі непередбачувані і для суддів-слухачів шкідливі вияви негативного цілеспрямування.

Так, за нашими педагогічними спостереженнями, судді-викладачі Одеського регіонального відділення Національної школи суддів України, які були включені в експеримент щодо розвитку педагогічної майстерності, незважаючи на схожість зі своїми колегами за професійними параметрами, володіють і рисами особливими, що з роками виявляються помітніше й помітніше. Йдеться, зокрема, про ставлення до педагогічної

діяльності в системі суддівської освіти як непорівнюваної з іншими, зокрема у виокремленні домінантної ролі морально-гуманістичної спрямованості в системі професійно-ціннісних орієнтацій суддів, в особистісному педагогічно-творчому самоствердженні, у відтворенні і збагаченні професійно-ціннісного досвіду суддів.

Необхідними умовами різних напрямів поступу суддів-викладачів є, з одного боку, високий професійний рівень колективу НШСУ суддів у цілому й відділення, зокрема, у контексті досить широкому (він неможливий поза високим рівнем культури і громадянської зрілості), а з другого – особистісна активність суддів-викладачів з першого дня створення відділення (чим відповідальніше й напруженіше суддя працює над собою, тим більше в нього шансів стати талановитим суддею-викладачем, педагогом-майстром для інших суддів).

Уся сукупність методик діагностики у професійно-педагогічному відборі суддів щодо реалізації психолого-педагогічної підготовки професійних суддів у системі суддівської освіти України, що використовуються нами, поділяються на дві групи: основні й допоміжні. Основні запозичені з арсеналу психології, педагогіки та соціології: тести, анкети, інтерв'ю. Допоміжні – лабораторний експеримент (тобто пробне заняття), аналіз його результатів тощо. Основні методики поділяються на: прогностичні – експертні оцінки, узагальнення незалежних характеристик, моделювання, екстраполяція (найбільша трудність – у виборі й ранжируванні експертних оцінок); обсерваційні, тобто пряме і опосередковане спостереження, самоспостереження; діагностичні – анкетування, інтерв'ювання, опитування суддів із застосуванням проєктивних і рефлексивних методів, тестів; праксиметричні, що передбачають аналіз результатів діяльності, професіограми; соціометричні.

Принагідно відмітимо, що приступаючи до цільової програми діагностики професійно-педагогічного відбору суддів до реалізації психолого-педагогічної підготовки професійних суддів у системі суддівської освіти України, дослідницькі зусилля були сфокусовані на наступному: визначити набір сутнісних характеристик судді-викладача, що відповідали б запитам соціуму в часовому просторі; обґрунтувати відповідні закономірності; розробити науково-обґрунтовану програму вдосконалення їхньої педагогічної майстерності; перевірити дослідним шляхом науково-практичне обґрунтування необхідності навчальної програми «Основи педагогічної майстерності судді». Адже за результатами проведених занять суддя-викладач заповнює анкету оцінювання щодо кожного судді, яка включається до суддівського дос'є та містить: оцінку: оволодіння суддею відповідними знаннями, уміннями, навичками за результатами занять, а також рекомендації для судді щодо напрямів самовдосконалення або проходження додаткового навчання.

Попередні результати проведеної дослідно-експериментальної роботи переконали нас у тому, що підготовка суддів-викладачів має починатися із забезпечення педагогічної діагностики, взагалі, придатності особистості судді-викладача до здійснення навчального процесу; організації професійного відбору суддів на викладацьку роботу; здійсненні цільової програми формування й розвитку усвідомлення соціального контексту суддів-викладачів; реалізації теоретичної підготовки суддів-викладачів у поєднанні з практичною за рахунок інтеграції професійних і педагогічно-психологічних знань, науково обґрунтованої організації безперервної практики в регіональних відділеннях, розвитку в суддів цілісного професійно-педагогічного мислення й формування педагогічних умінь; упорядкуванні системи самоосвіти та самовиховання суддів.

Зрозуміло, не кожен суддя-викладач здатен легко заглиблюватися у спеціальні методики психолого-педагогічного й соціологічного дослідження, присвяченого проблемі гармонійного становлення особистості професійного судді і закономірностям її формування. Ураховуючи складність завдання, відділення Національної школи суддів можуть організовувати семінари для суддів-викладачів з обміну педагогічним досвідом щодо методології й методики реалізації психолого-педагогічної підготовки професійних суддів у системі суддівської освіти України, оцінювання суддів-слухачів та надання відповідних рекомендацій.

Саме тому проектування цілісної програми професійно-педагогічного відбору та підготовки суддів до реалізації психолого-педагогічної підготовки професійних суддів у системі суддівської освіти України потребувало вирішення в теоретичному і практично-педагогічному аспекті таких питань: вивчення психологічного портрету судді-слухача і судді-викладача; визначення шляхів і засобів формування педагогічних умінь та навичок викладання й оцінювання в суддів-викладачів; усвідомлення ролі загальнодидактичних і часткових інтерактивних методик у формуванні та розвитку особистості суддів, їх психолого-педагогічній підготовці в єдності і взаємозв'язку; вивчення передового педагогічного досвіду і його запровадження у практичній викладацькій діяльності суддів-викладачів.

Практичне значення дослідження. Схарактеризуємо етапність розгортання експериментальної стратегії. Йдеться про доцільність виокремлення декількох основних напрямів професійно-педагогічного відбору та підготовки суддів до реалізації психолого-педагогічної підготовки професійних суддів у системі суддівської освіти України.

Перший напрям. Теоретико-методичне визначення основних вимог до педагогічної діяльності і факторів придатності до неї. Вирішуються такі завдання: розробка методики діагностики педагогічних здібностей суддів; розробка психологічних тестів для профвідбору

суддів на викладацьку діяльність; розробка методик здійснення профвідбору на пробних заняттях у НШСУ.

Другий напрям. Професійний відбір суддів, які потенційно спроможні до педагогічної діяльності в аспекті психолого-педагогічної підготовки. Тут увага має зосереджуватися на роботі з головами та заступниками суддів усіх юрисдикцій з метою виявлення суддів-кандидатів для подальшого їх діагностування й відбору та підготовки.

Ми намагаємося досягти повної впевненості, що вільний вибір професійної викладацької діяльності суддів є основою всебічного розвитку особистості (при відповідності індивідуальних особливостей професійним вимогам). Наше кредо: лише вільний і правильний вибір – єдина передумова всебічного розвитку особистості.

Третій напрям. Оволодіння суддями-викладачами педагогічною майстерністю, створення єдиного відкритого реєстру викладачів у системі суддівської освіти України НШСУ: розробка методології курсу педагогічної майстерності, визначивши його зміст, структуру й обсяг у стикуванні з іншими професійними курсами; розробка методів удосконалення педагогічної майстерності судді-викладача (навчання «сприйнятливості», психологічного спостереження, уміння аналізувати заняття), розвитку практичних навичок самонавчання.

Четвертий напрям. Безперервна педагогічна практика суддів-викладачів, обмін досвідом. Удосконалення її організації з урахуванням особливостей сучасної суддівської освіти передбачає наступне: розробка методики оцінки якості викладацької діяльності суддів у процесі безперервної практики з різними категоріями слухачів на всіх курсах, що викладаються; визначення єдиних критеріїв психолого-педагогічної оцінки викладацької діяльності; підготовка нових варіантів тренінгових програм суддями-викладачами, які реалізуватимуться, методик оцінювання суддів-слухачів на заняттях; розробка методичних рекомендацій для оцінювання суддів-слухачів.

П'ятий напрям. Створення єдиного відкритого реєстру викладачів у системі суддівської освіти України. Вивчення динаміки підвищення рівня педагогічної майстерності суддями-викладачами передбачає вирішення таких завдань: розробка теоретичних основ і алгоритму визначення якості рівня педагогічної підготовленості суддів, що працюють у НШСУ; вивчення рівня соціально-педагогічної зрілості суддів-викладачів, зокрема їх готовність виконувати відповідні педагогічні функції щодо оцінювання суддів та надання рекомендацій; визначення реального рівня розвитку педагогічної майстерності суддів-викладачів у регіональних відділеннях як об'єктів і суб'єктів навчання.

Висновки та перспективи подальших наукових розвідок. Саморефлексія набутого досвіду переконує, що вміння враховувати

психофізіологічний емоційний вплив кольорів на суб'єктів педагогічної дії в освітньо-виховному просторі також є зовнішньою педагогічною технікою вчителя-майстра. Адже педагог може вдало використовувати різні кольори для організації інтер'єру класу/аудиторії, використовувати відповідні відтінки у своєму одязі й оточуючих предметах, створенні мультимедійних презентацій тощо. Мова кольору універсальна, вона сприймається однаково незалежно від національної приналежності та культури. Ось чому педагогу вкрай необхідно не тільки володіти знаннями що до впливу кольорів на психоемоційний та фізичний стан людини, а й ще професійно їх застосовувати при організації педагогічної дії, особливо при розвитку ціннісного досвіду її суб'єктів.

Отже, узагальнюючи вище зазначене в аспекті психолого-педагогічної підготовки суддів у системі суддівської освіти в Україні, зауважимо, що новизна підходів пов'язана із використанням ключових ідей психопедагогіки як інтегративної науки про гносеологічні засади професійної діяльності педагога-майстра щодо гармонійного розвитку особистості, педагогічної майстерності; нейропсихології як підґрунтя впливу педагога – головного суб'єкта педагогічної дії. Конструктивність такого підходу вбачається нами, насамперед, у цілісному поєднанні та використанні новітніх здобутків як природничих, так і гуманітарних наук щодо пояснення новопосталих педагогічних явищ сучасної освітньої сфери.

ЛІТЕРАТУРА

1. Цехмістрова, Г. С. (2002). *Діагностика ефективності навчального процесу у вищих закладах освіти* (дис. ... канд. пед. наук: 13.00.04). Київський університет туризму, економіки і права. Київ (Tsekhmistrova, H. S. (2002). *Diagnostics of the efficiency of the educational process in higher education institutions* (PhD thesis). Kyiv University of Tourism, Economics and Law. Kyiv).
2. Решетняк, Л. О. (2006). *Підвищення педагогічної майстерності вчителя літератури в системі післядипломної освіти* (дис. ... канд. пед. наук: 13.00.04). Криворізький державний педагогічний університет. Кривий Ріг (Reshetniak, L. O. (2006). *Increase of pedagogical skill of the teacher of literature in the system of postgraduate education* (PhD thesis). Kryvyi Rih State Pedagogical University. Kryvyi Rih).
3. Плотницька, О. В. (2005). *Формування художньо-аналітичних умінь майбутніх учителів музики* (дис. ... канд. пед. наук: 13.00.04). Житомирський державний університет імені Івана Франка. Житомир (Plotnytska, O. V. (2005). *Formation of artistic and analytical skills of the future music teachers* (PhD thesis). Zhytomyr State University named after Ivan Franko).
4. Макаренко, А. С. *О моём опыте* (1983–1986). Пед. соч. в 8 т. Т. 4. М.: АПН СССР (Makarenko, A. S. *About my experience* (1983–1986). Ped. essays in 8 vol. Vol. 4. M.: APN of the USSR).
5. Станиславский, К. С. (1953). *Начало сезона. Статьи, речи, беседы* (Stanislavskiy, K. S. (1953). *The beginning of the season. Articles, speeches, conversations*).
6. Мещанинов, О. П. (2005). *Сучасні моделі розвитку університетської освіти в Україні: теорія і методика* (дис. ... докт. пед. наук: 13.00.04). Інститут педагогіки і

психології професійної освіти АПН України (Meshchaninov, O. P. (2005). *Modern Models of the Development of University Education in Ukraine: Theory and Methodology* (PhD thesis). Institute of Pedagogy and Psychology of Professional Education of the Academy of Pedagogical Sciences of Ukraine).

7. Зязюн, І. А. (2000). *Педагогіка добра: ідеали і реальності*. МАУП (Ziazun, I. A. (2000). *Pedagogy of good: ideals and realities*. MAMP).

РЕЗЮМЕ

Зуева Лариса. Целевая программа профессионально-педагогического отбора судей-преподавателей – фактор результативности психолого-педагогической подготовки профессиональных судей в системе судейского образования Украины.

В статье раскрыто значение образования профессиональных судей как одного из наиболее важных критериев создания честной, открытой и эффективной судебной власти и отражена важная роль сотрудничества Национальной школы судей и канадского проекта «Образование судей – для экономического развития».

Судья всеми своими действиями обязан повышать авторитет судебной власти, укреплять веру граждан в честность, независимость, беспристрастность и справедливость суда. Внутреннее убеждение судьи – это четко обоснованная уверенность, которая опирается на достоверно установленные факты объективной действительности и основана на всестороннем и глубоком исследовании всех обстоятельств дела. Автором освещены проблемные вопросы использования интерактивных техник при обучении взрослых в системе судейского образования и определена важная роль преподавателя в процессе формирования сознания судей и понимание важной роли судебной ветви власти в построении демократического общества.

Ключевые слова: суд, судейское образование, саморегуляция, педагогическое мастерство, психолого-педагогические техники, рефлексия, профессиональный судья, интерактивное обучение, тренинг, дистанционное обучение, целевая программа.

SUMMARY

Zueva Larisa. Target program of vocational and pedagogical selection of judges-teachers – the factor of effectiveness of psychological and pedagogical training of professional judges in the system of judicial education of Ukraine.

The article reveals the importance of the formation of professional judges as one of the most important criteria for the creation of an honest, transparent and efficient judiciary system, and highlights the important role of cooperation of the National School of Judges and the Canadian project “Education of Judges – for Economic Development”.

The judge by all of his actions is obliged to increase the authority of the judiciary system, to strengthen the citizens' faith in the integrity, independence, impartiality and justice of the court. Cuddy's internal conviction is a well-founded confidence that is based on verifiably established facts of objective reality and based on a comprehensive and in-depth study of all the circumstances of the case. The author discusses the problematic issues regarding the use of interactive techniques in adult education in the judiciary system and highlights the important role of the teacher in the formation of the judges' consciousness and understanding of the important role of the judicial branch in building a democratic society.

Self-reflexion of the acquired experience convinces that the ability to take into account the psycho-physiological and emotional influences of colors on subjects of pedagogical activity in educational space is also an external pedagogical technique of the master-teacher. After all, the teacher can successfully use different colors to organize classroom/classroom interior, use

appropriate shades in their clothing and surrounding objects, create multimedia presentations, etc. The language of color is universal, it is perceived equally regardless of nationality and culture. That is why it is extremely necessary for the teacher not only to have knowledge about the influence of colors on the psychoemotional and physical condition of a person, but also to use them professionally in the organization of pedagogical action, especially when developing the value experience of its subjects.

Thus, summarizing the afore mentioned aspect of the psychological and pedagogical training of judges in the system of judicial education in Ukraine, we note that the novelty of the approaches is connected with the use of key ideas of psycho-pedagogy as an integrative science about the epistemological principles of professional activity of the teacher-master in relation to harmonious development of the personality, his/her pedagogical skills.

Neuropsychology is the basis of the influence of the teacher – the main subject of pedagogical action. The constructivity of this approach is seen, first of all, in the holistic combination and use of the latest achievements, both of Nature Sciences and Humanities, in explaining the new pedagogical phenomena of the modern educational sphere.

Key words: court, judge education, self-regulation, pedagogical mastery, psychological and pedagogical techniques, reflection, professional judge, interactive training, training, distance learning, target program.

УДК 378.147.88:371.385.5:[371.311]

Наталія Коваленко

Сумський державний педагогічний
університет імені А. С. Макаренка

ORCID ID 0000-0003-2854-2461

DOI 10.24139/2312-5993/2017.09/067-078

МАЙСТЕР-КЛАС ЯК ФОРМА ПРЕЗЕНТАЦІЇ РЕЗУЛЬТАТІВ СТУДЕНТСЬКОГО ПЕДАГОГІЧНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ

Дослідження мало на меті вивчення інноваційних форм презентації результатів студентського педагогічного дослідження. У статті проаналізовано завдання й особливості організації традиційних форм апробації студентських наукових здобутків. Висвітлено сутність та змістові характеристики студентських майстер-класів за результатами дослідження як альтернативної форми презентації практичного значення наукових пошуків молодих науковців. Ґрунтуючись на ретроспективному аналізі власної педагогічної практики, аналізі продуктів дослідницької діяльності студентів виокремлено та схарактеризовано структуру майстер-класу, з'ясовано його ефективність, описано систему підготовки студентів до презентації наукових результатів у традиційних та інноваційних формах оприлюднення.

Ключові слова: професійна педагогічна підготовка, науково-дослідницька робота студентів, дослідницька компетентність майбутнього вчителя, студентське педагогічне дослідження, курсова робота, форми впровадження студентських наукових здобутків, майстер-клас за результатами педагогічного дослідження.

Постановка проблеми. Результативність наукового дослідження визначається дієвістю, значимістю його результатів для практики. Якість